

НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ

КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ГОДИНА 3

БЕОГРАД 1934 ГОДИНЕ

КЊИГА 3

XXXVII РЕДОВНИ САСТАНАК

НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ

Краљевине Југославије

ДРЖАН 15 ЈУНА 1934 ГОДИНЕ У БЕОГРАДУ

ПРЕТСЕДАВАЛИ:

Претседник

Др. КОСТА КУМАНУДИ

Потпретседник

Др. АВДО ХАСАНБЕГОВИЋ

Секретар

МИЛАН МРАВЉЕ

Присутни г.г. Министри: Претседник Министарског савета Никола Т. Узумовић, Министар пољопривреде и заступник Министра иностраних послова др. Драгутин Којић, Министар правде Божидар Максимовић, Министар физичког васпитања народа др. Будислав Гргур Анђелиновић, Министар социјалне политике и народног здравља др. Фран Новак.

ПОЧЕТАК У 10,30 ЧАСОВА

САДРЖАЈ:

Пре дневног реда: 1 — Читање и усвајање записника XXXVI редовног састанка;

2 — Саопштење претставке Удружења и грађана града Загреб;

Говорници: Јован Мисирлић, Претседник Народне скупштине др. Коста Кумануди, секретар Милан Мравље, Милош Драговић.

Дневни ред: Претрес у начелу извештаја одбора за проучавање законског предлога о разрешењу фиденкомиса.

Говорници: Известилац др. Стјепан Кнежевић, др. Јурај Ценкић, Фердо Шега.

Претседник др. Коста Кумануди: Отварам XXXVII редовни састанак Народне скупштине. Изволите чути записник претходне седнице.

Секретар Милан Мравље прочита записник XXXVI редовног састанка.

Претседник др. Коста Кумануди: Има ли каквих примедба на записник? (Јован Мисирлић: Молим за реч!) Има реч г. Јован Мисирлић да стави примедбу на записник.

Јован Мисирлић: Господо народни посланици јуче смо имали прилике да чујемо изјаву г. Претседника Владе и г. Претседника Народне скупштине, да посланици у будуће неће моћи да образложе своје интерпелације када за њих траже хитност.

Претседник др. Коста Кумануди: Господине посланиче, имате само примедбу на записник на оно што није унесено у записник.

Јован Мисирлић (наставља): То баш није унесено у записник.

Ја имам само толико да приметим, да треба да уђе у записник, да се у свима парламентима света сваком интерпеланту даје право, да образложи хитност своје интерпелације и неће ме ни мало чудити ако једнога дана добијемо још једно на-

ређење по коме нећемо имати право уопште ни да подносимо интерпелације.

Друго г. Претседник Владе назвао је обе моје интерпелације — да ли случајно да ли намерно, то не знам — да су неозбиљне. Ја опет тврдим, да су те моје интерпелације и сувише озбиљне.

Претседник др. Коста Кумануди: Господине посланиче, то није примедба на записник.

Јован Мисирлић (наставља): Ја би желео да то уђе у записник...

Претседник др. Коста Кумануди: Говори улазе у стенографске белешке а не у записник.

Јован мисирлић (наставља): Затим, бивши Министар — то желим да уђе у записник — бивши министар саобраћаја казао је да сам ја оптужен суду кривично за подношење неких аката, за злоупотребе и клевете. Изјављујем, да ме до данас ниједан суд државни није позивао на какав кривични испит и да ми није познато, да сам таква дела учинио. Жалим јако, да један бивши Министар употребљава такве изразе који најмање доликују једном Министру, израз „да се перем“, као да сам ја прљав човек и да треба уопште да се перем!

Господо, по тој логици...

Претседник др. Коста Кумануди: Господине посланиче, не можете држати говор. Ви можете само да констатујете да ли је нешто ушло или није ушло у записник, а господин секретар ће одговорити да ли Ваше примедбе прима или не прима.

Јован Мисирлић (наставља): Господо народни посланици, ја баш тражим да то уђе у записник и то из разлога што ми је јуче г. Претседник Владе дао реч да ја могу поједине ствари да објасним, а Претседник Народне скупштине ми је ту реч одузео. Ја сам се повиновао наредби Претседника Скупштине, јер сматрам, да је Претседник Скупштине старији, бар у овоме Дому, и ја сам се тој наредби повиновао и ако тешка срца, јер сам био нападнут, јер сам био вређан па, ако хоћете, и клеветан, а нисам могао да се браним.

Ја молим, да ове моје речи уђу у записник, а изјављујем да нисам крив ни зашто, да ја не бежим ни од државног суда ни пред Народном скупштином ни пред јавношћу, јер сам у улози онога који оптужује једног бившег Министра саобраћаја, а не у улози оптуженог и при тој улози остајем.

Претседник др. Коста Кумануди: Ја господину народном посланику Мисирлићу нисам одузео реч него му нисам дао реч, а нисам му дао реч зато што по § 41 Пословника може добити реч само онај народни посланик који је изазван нечијим говором. У овоме случају, онај који је био изазван био је г. Радивојевић, а не г. Мисирлић. Према томе он није имао права на реч. Ако господин Мисирлић није био задовољан могао је тражити да се постави питање Народној скупштини да она реши, да ли да му се да реч или не. Ја сам се држао Пословника и поступио онако како прописује § 41: Нисам му одузео реч, а нисам му могао дати реч из разлога које сам навео.

Има реч г. секретар да се изјасни о примедби на записник.

Секретар Милан Мравље: У записник је ушло једино оно и онолико колико треба да уђе у записник т.ј. да је народни посланик г. Мисирлић поднео хитну интерпелацију на г. Претседника Владе. Говори су сви забележени у стенографским

белешкама и они никако не улазе у записник. Како говор г. Мисирлића тако ни говор г. Радивојевића. Због тога не могу примити примедбу г. народног посланика Мисирлића на записник и молим Народну скупштину да његову примедбу одбаци.

Претседник др. Коста Кумануди: Прима ли Народна скупштина прочитани записник? (**Милош Драговић:** Молим за реч). О чему желите да говорите? (**Милош Драговић:** О записнику). Има реч г. Драговић.

Милош Драговић: Господо народни посланици, ја мислим да је записник непотпун уколико је јуче учињена једна корекција досадашњег парламентарног рада, која је управо незапамћена била у досадашњим нашим парламентима, а верујем ни у парламентима других страних земаља. Она се састоји у томе да је јуче г. Претседник владе овде држао готово једно предавање о Пословнику...

Претседник др. Коста Кумануди: То, господине посланиче, није примедба на записник. Ви имате само да констатујете да ли је у записник нешто ушло или није ушло уколико се на вас односи. Не може се уопште говорити о записнику; можете само да чините примедбу на записник да ли је нешто што се на вас односи ушло у записник или није. То је смисао Пословника и молим вас да се тога држите. (**Милош Драговић:** Онда ћу ја да говорим о повреди Пословника.) Ако сте констатовали повреду Пословника јуче, требали сте јуче о томе да говорите. (**Милош Драговић:** Ви ми не дозвољавате да говорим). Пословник је јасан. Ако је јуче учињена повреда Пословника требали сте одмах о томе да говорите. Ви као народни посланик морате познавати Пословник. Прима ли скупштина прочитани записник? (**Прима.**) Објављујем да је прочитани записник примљен.

Изволите чути саопштења.

Секретар Милан Мравље: (саопштава): Претставници удружења и грађана града Загреб подносе Скупштини своју претставку о предлогу закона о градским општинама.

Претседник др. Коста Кумануди: Ова претставка упутиће се Одбору за проучавање законског предлога о градским општинама.

Прелазимо на дневни ред. На дневном је реду као прва тачка: Претрес извештаја Одбора за проучавање законског предлога о разрешењу фидеикомиса.

Има реч извештај г. др. Стијепо Кнежевић.

Извештај др. Стијепо Кнежевић: Господо народни посланици, пре но пређем на посебни извештај о предлогу закона о разрешењу фидеикомиса дозволите ми неколико историјско-правних цртица по самом предмету закона. Фидеикомис је имовина која по наређењу њезина сопственика, осниваоца фидеикомиса, има да прелази на његово или неког трећег лица потомство и то по извесном реду, а обично док се не угаси колено и име. Циљ фидеикомиса је да се спречи делење, парање имовине и тако очува богатство и сјај породице, нарочито онде где постоји племство.

Оснивање фидеикомиса у почетку није било подвргнуто никаквом ограничењу, никаквим формалностима. Али већ у 17 веку почиње у том погледу интервенција државне власти. Н. пр. у Аустрији требало је за оснивање фидеикомиса, који имају за предмет непокретности, пристанак владарочев, а касније за све фидеикомисе уопште одобрење законодавне власти.

Правно порекло фидеикомиса је изгледа у Шпанији, али будући да је ту правну установу од давних времена имао немачки народ, правни историчари већином држе да се ту и зачело. Како било, факт је тај да је у средњем веку фидеикомис био распрострањен по Француској, Шпанији, Италији, Немачкој, Мађарској, Аустрији и ако се мало сме упоредити с великим, на територији бивше Дубровачке Републике.

Разлози који су у другим земљама оправдали ову правну установу нису постојали у Србији и зато она није ушла у грађански законик кад је он донесен. Али будући да се фидеикомисом, односно фидеикомисним наслеђењем постижава материјално обезбеђење будућих генерација, то је разумљиво да је таква установа дошла и у Србију, земљу ситног поседа и ако се од тога није ту чинила велика употреба. У земљама преко Саве и Дунава, које су раније припадале Аустро-Угарској монархији, такође је било а и сад има приличан број фидеикомиса, али то већином у несловенским рукама.

Демократска начела Француске револуције нису могла остати без утицаја и на фидеикомисе. Наполеон забрањује оснивање фидеикомиса у Француској. Он наређује такође да се укину фидеикомиси у земљама, које су некад сачињавале краљевину Илирију. Али кад су те земље са Дубровником на бечком конгресу додељене Аустрији, ова је опет повратила у живот све фидеикомисе који су ту постојали. И то је био баш и разлог да је наше уједињење и ослобођење затекло на подручју бивше Републике дубровачке велики број, — 50 фидеикомиса. Немачки устав од 1919 г. садржава одредбу да ће се фидеикомиси укинути; и онда су поједине земаљске владе на основу те одредбе разрешавале фидеикомисе од фидеикомисне везе. У Италији су такође фидеикомиси укинути већ обнародовањем грађанског законика од 25/VI 1865 г. а даном 1 јула 1929 г. укинути су и фидеикомиси на територији бивше Аустро-Угарске, присаједињеној Италији. У Мађарској постоје још фидеикомиси и ту је на снази још дворска одлука од 9 октобра 1865 г. и наредба Министарства унутрашњих послова од 7 априла 1869 г. Питање о укидању фидеикомиса уређено је законом после рата у Аустрији и Чехословачкој. Код нас је у Уставу и то баш у чл. 38 Устава унесена одредба да се фидеикомиси укидају. И зато се, господо, у закону који је пред вама често помиње тај датум — 28 мај 1921 г. — као полазна тачка за разне правне ефекте, који проистичу из овога закона, који је сада пред нама. Али одмах по обнародовању Устава било је постављено питање да ли је Устав забранио у будуће оснивање фидеикомиса или су том наредбом укинути и фидеикомиси, који већ постоје; па онда питање: да ли је та уставна одредба довољна да се разреше оне имовине од фидеикомисне везе, или је за то потребно да се донесе посебан закон. У колико је мени познато готово сви наши истакнути правници били су мишљења да се Уставом не само забрањује оснивање фидеикомиса у будуће, него да су укинути и фидеикомиси који већ постоје. Али будући да у Уставу није казано ко ће постати онда власник имања услед разрешења фидеикомиса, а Грађански закон не садржи прописе шта ће се догодити с тим имањем разрешеног фидеикомиса, ако се они законом укину, превладало је мишље-

ње да се то питање има уредити посебним законом.

Али било је, господо, судова који су, придајући томе уставном одређивању императивни карактер, изводили из тога право и дужност да разреше поједине имовине тих фидеикомиса укинутих Уставом од године 1921. Тако је Касациони суд у Београду стао на то гледиште, те су, у колико ми је познато, до сада сви фидеикомиси у Србији разрешени од фидеикомисних веза. Тако исто становиште био је заузео и Окружни суд у Дубровнику, те је од 50 разрешио 19 фидеикомиса. Одлуке судске постале су правоснажне; односне непокретности преписане су у интабулационим књигама на име лица којима су биле досуђене, и уопште ти су фидеикомиси сасвим завршени. Више инстанције пречанских судова биле су противног мишљења. Утврђујући да су фидеикомиси Уставом укинути, оне су у свима случајевима који су долазили пред њих, истицале, наглашавале и одлучивале да се питање разрешења фидеикомиса има уредити засебним законом да се томе различитом тумачењу Уставног закона и правној несигурности стане на пут, господин Министар правде, односно Краљевска влада, поднела је Народној скупштини предлог закона о разрешењу фидеикомиса који је на дневном реду. Одбор је у неколико седница свестрано проучио овај законски предлог и уз неке измене и допуне донесене, уосталом, у споразуму са г. Министром усвојио га за дебату у Народној скупштини.

Претпостављајући у свом § 1 да су фидеикомиси укинути даном 28 јуна 1921 године и да се нови фидеикомиси не могу оснивати, прелази у § 2 одмах на решење оног контраверзног питања о томе: на кога ће да пређе имовина која је остала слободна по укидању фидеикомиса. Законски предлог одређује, да та имовина има прећи у сувласност поседнику и чекаоцу фидеикомиса, и то у једнаке делове. При томе се имало у виду следеће: потомство којега још нема, не може услед укидања фидеикомиса да изведе више каква права из тога, јер је оно било само један фингиран правни субјекат који је служио за наставак, за континитет фидеикомиса. Напротив, живећа лица, која по исправи фидеикомисној имају да наследе фидеикомисе нису фингирана лица, него су то лица која су стекла право чекаоца и право врховног власништва и зато, како рекох, закон није се обзирао на потомство него је одредио да се имовина има разделити између тих правних лица, бива између поседника и чекаоца, који су се затекли онај дан кад је фидеикомис укинут, бива на дан 28 јуна 1921 године.

Ипак је закон оставио интересованим странама да могу уговором или друкчије уредити своје односе, наравно уколико се то не противи сврси фидеикомиса т. ј. уколико се не прејудицира самом разрешењу фидеикомиса.

Осврћући се још на неке одредбе којима се одбор дуже бавио. Већ сам споменуо да су неки судови, тумачећи слободно уставно наређење, разрешили имовине фидеикомиса од фидеикомисних веза. Првобитни предлог закона био је одредио да се те правоснажне судске одлуке којима су фидеикомиси разрешени могу касније опозвати, односно да се може тражити да се оне укину. Одбор је, господо, дуже расматрао ово питање па је нашао да би укидање ових правоснажних одлука

произвело тешких компликација и скуких парница те је закључио да се у закон унесе одредба: да све оне одлуке о разрешењу фидеикомиса које су постале правоснажне, остану и даље на снази.

Може се десити, господо, да је у фидеикомисним исправама као последњи чекалац позвана држава или које друго јавно тело или каква установа коју је држава прогласила општекорисном. За тај случај закон је предвидео да један део фидеикомисне имовине који иначе припада чекаоцу и поседнику, има припасти држави, остављајући једном правилнику који ће донети Министар правде, да то ближе одреди. Сматрало се, ако се фидеикомиси укидају у јавном интересу, да је оправдано да и ове установе, које су такође од јавног интереса, партиципирају у користи од разрешења фидеикомиса. Ово су, господо најважније одредбе тако званог материјалног права у овом законском предлогу. Остале одредбе спадају на домен формалнога права, у колико уређују поступак и надлежност судова.

Има још само једна одредба фискалне природе. Досад је поседник фидеикомиса плаћао наследну таксу на плодуживање. Пошто он сада постаје искључиви власник половине тога имања, сматрало се правичним да од тога и држава има неку корист, па се зато одредила једна такса од 2% од бруто вредности његове половине која ће припасти држави. Исто тако да то плати и чекалац кад буде примио имање.

Уосталом, сматрајући да је овај закон потребан и правичан, ја имам част замолити Народну скупштину да га изволи примити онако како је у Одбору усвојен, са изменама и допунама које је одбор предложио. (Пљескање).

Претседник др. Коста Кумануди: Има реч народни посланик г. др. Јурај Ценкић.

Др. Јурај Ценкић: Господо посланици, пред нама лежи предлог закона о разрешењу породичног фидеикомиса, заједно са образложењем г. Министра и заједно са одборским извештајем. Овај предлог закона биће једногласно примљен.

Допустите ми да коју речем ја овде о томе часном покојнику који је заправо 28 јуна 1921 године умро, а тек сада му се његова оставина, правно имовинске прилике ликвидирају. Нећу залазити у правно техничку страну самог разрешења, јер мислим да ова кућа имаде довољно правника који ће то расветлити, него ћу ја само са економског и социјалног гледишта проговорити о фидеикомису, и то о његовом пореклу и карактеру, о његовом почетку, о његовој користи и о разлозима који говоре за ликвидацију. Ви, браћа Срби, нисте имали толико фидеикомиса, особито не у ранијој историји, колико сте их имали каснијег датума, што је и разумљиво, јер ви сте потпали под утицај оријенталне културе, док је фидеикомис установа западно-европских народа. Налазимо га код Романа, као и код Шпанаца, налазимо га код Италијана, налазимо га код Француза, налазимо га код Германа, тако исто налазимо га и код Енглеца, налазимо га код Немаца и код Данаца, налазимо га код Мађара, а налазимо га и код западних Словена као што су Пољаци, Чеси и ми, Хрвати. Фидеикомис јесте остатак феудалног доба.

Господо посланици, пред нама су две историјске господарске епохе. Једна епоха јесте антипоганска, како ју познадосмо из историје Грчке и

Рима. Друга господарска епоха јесте кршћанско-германска средњега века. Ми данас живимо у епоси либералног капитализма са потпуном слободом над имовином и над радом, дакле у ери либералног економизма егонистичког либертинизма и господарског индивидуализма. Али већ се помалају облици треће епохе кршћанско-солидаристичке, у којој ће главну тенденцу, главну установу играти професионално корпоративне тенденце и установе које се већ у току налазе код Италијана, код Швајцараца и код Аустријанаца, а доскоро ће затим следити Аустрија и наша сусетка Бугарска.

Бит феудалног система, господо моја, није за осудити. Они национални економисти који проматрају феудално господарски систем кроз наочаре егонистичког либерализма или либералног економизма осуђују феудални систем. Али ја вам, господо, моја кажем, да је у феудалном систему у колико се он односи на земљишни посед, његова бит у везаном господарском средњевечном поретку. И та веза средњевечног поретка има једну здраву идеју. Где нема социјалне среће, нема социјалне хармоније; нема материјалне збринутости у држави, без везања индивидуалистичке самовоље и њезиног потпадања под опште интересе. Карактеристика феудалног судства јест та да је оно оживотворило хришћанско-германску идеју, да је земља заједнички фонд исхране свију у држави, па да према томе није погодна за слободно господарење и за индивидуалистичко израбљивање. Феудализам је узео земљу израбљивачима и индивидуалистима, па ју је дао скупини према органском саставу тадашњег друштва. Феудалном саставу био је све посјед. Носилац није био појединац него скупина, обитељ, заједница, држава. Феудалном саставу био је све посјед као што је либералистичком економизму све капитал и он је тај посјед штитио законским мерама, обичајним мјерама а такође и силом. Фидеикомисна добра почели су увађати најпре племићи а онда слободњаци. Њихов почетак сеже у XIV век а као колонат и лењско добро сеже већ у X веку. У почетку су регулисавани приватно-правним исправама, а тек касније држава је у то захватила. На пример у Угарској држава је почела уређивати породичне фидеикомисе истом 1682 г., кад је престало изборно краљевство. Компоненте фидеикомисног добра јесу три: прво, за фидеикомис тражила се извесна величина поседа. У Ческој био је фидеикомис одређен са 8271 јутара, док је за витешка и племићска добра било одређено око 11.000 рали; у Баденској тражило се да фидеикомис носи 15.000 рајнских форинти па до 30.000, док је за племиће било 4—8000. Обично је фидеикомис имао половину у шумама и парковима. Године 1895 било је у Прусској 9,331.621 хектара великих поседа, а од тога је 23% отпадало на фидеикомисе, док данас у Енглеској отпада на фидеикомисе бар 50%. Код нас није било много фидеикомиса. У Далмацији имамо око 30 фидеикомиса, у кућама највише док их у Словенији имамо око 14—16 а у Хрватској око 5.

Нема дакле у земљишту такође великих поседа, јер их је аграрна реформа редуцирала на минимум.

Друга компонента фидеикомиса била је та, да се не сме продавати нити задуживати. У Енглеској у неким државицама не сме фидеикомис ни да

се прода ни задужи, док у другим земљама, то је дозвољено до једне трећине.

Трећа компонента то је саможивање. То су били уживатељи и чекаоци, и онда са тим у вези било је питање опскрбе других рођака на самом поседу или путем исплате према начелу наследног сениоритета прима, или према генитуриуму или егенитуриуму. Са господарског гледишта као и са социалног гледишта не може се казати да је фидеикомис сам по себи штетан. Ако је фидеикомис у рукама националне исправне фамилије која је у историји имала пресудну и важну улогу за народ, иако се он не састоји у латифундијама, и ако није у великом омеру према другим поседима иако се господари са њим рационално, онда се, господо посланици за њих не може казати да су штетни но су по Помери чак и корисни по сељачко газдовање, а да не говорим о вредности њихових архива и предмета уметничких којима располаже. Према томе, господо, није све на одмет што потиче из феудалног господарења. То је господарење везано, и такво господарење, господо посланици, имамо у Србији и у Словенији. Имамо везано господарење у задругама, и било би веома корисно да у задруге писмо никад дирали, него да смо их оставили у њиховој форми. Имамо у Јужној Србији, у србијанским крајевима одређену једну егзистенцију минимум посуда, која се не сме продати нити разделити. То је врло корисна феудална установа, док код мене у Загорју можда ће за 20 година сељак мотиком обрађивати свој посед, јер му волови и коњи неће земљу обрађивати, јер ће настати тако звано парцелисано господарство или *Hackwirtschaft*, што ће бити само на штету нашег сељака. У Словенији имаде према обичајном праву, тако звано *Erbsitten*, прима генитуру и апанажу, док у данашњој Немачкој Хитлер увађа обитељски-сељачки фидеикомис.

Али, господо посланици, све се преживљује. Тако једна пословица каже: *Der schönste Jud wird einmal schäbig*". Тако се преживљују и фидеикомисна добра. Ми смо, господо посланици, у Хрватској растеретили кметске одношаје године 1848. Бан Јелачић укинуо је тлаку. Пригодом сегрегације дао је у посед сељаку ону земљу коју је уживао од свога феудалног господара. Наша држава затекла је колонатске и чивчијске односе, које разрешује у Босни и Далмацији па су и лепе своје у нашем буџету одређене да се то ликвидује. Дакако, имаде онде и доста некоректности, како нажалост смо чули аферу Каднића, а читао сам и у новинама, да је откупио др. Мехмед Спахо један хектар за тридесет хиљада динара, дотично да му је плаћен квадратни метар 31 динар и да ће то један сенатор путем интерпелације изнети у Сенату. (Један глас: Није он откупио, него је откупљено од њега!) Туже се и у Далмацији на неке некоректности, тако да су боље ситуирана господа добила оштећу, као др. Урош Десница, а сиротиња ништа није добила. Разлози који нашу државу и нашу Владу воде, да ове фидеикомисне обитељи разреши по прво Видовдански Устав и то чл. 38. Ми не познајемо никаквих особних привилегија. Видовдански Устав стајао је на стајалишту јуристичке једнакости свих грађана! (Др. Стјепан Бачић: Видовдански Устав је укинут!) Али ту је темељ ту је правна база. Толико знадем, да је надоме-

штен са рујанским Уставом. Али то је база на којој се овај предлог закона оснива.

Једнакоправност грађана је плод хуманизма Лутерове реформације „Контра сосиал“ од те школе либералне Адама Смита, то је један разлог. Други је разлог тај да су фидеикомиси штитили особито шуме и паркове. Данас то није потребно, јербо је аграрна реформа узела шуме и паркове па се ти могу путем земљишних заједница издржавати општине и градови. Даље, фидеикомис имао је ту задаћу, да штити некоје обитељи. Господо посланици, ми живимо у демократској држави. Данас у демократској држави није потребно имати велике поседе који ће узорно господарити, и који ће лиферовати цркви бискупе, војсци генерале а држави управнике. Данас ми смо сви једнаки, држава васпитава свакога без обзира на његов пород, она гледа само на способности, па који је способан а национално исправан он ће се одржати у тој утакмици, а ако није, нека пропадне, по оној изреци: *»In profundum deducant te angeli«*. Зато не требамо фидеикомисе без обзира на то што немамо данас више таквих обитељи да би их требали фидеикомиси штитити и који би радили за југословенски народ, како су се негда наши хрватски велможе, Ердели, Пејачевићи, Ожеговићи и Јелачићи жртвовали за хрватски народ, него има доста фидеикомиса у анационалним рукама особито у Словенији, па зашто да их заштићујемо.

Онда, господо посланици, данас сваки долази на своје положаје не путем порода него путем способности. Данашња модерна држава не пази на то је ли ко на свет лошао као законско дете или незаконско, већ је главно да ли је добар држављанин, добар војник и лојалан грађанин. Ишта ћемо онда пазити на пород и да ли ко има иза себе генеалогичну од 16 предака, колена, па да ради тога игра у нашој држави видну улогу. Данас не требамо велепоседа, да се рационално господари. Данас може сељак рационално господарити јер је држава своју господарску политику на тако високи ниво дигла, да може бити узорног господарења и без фидеикомиса. Паче, фидеикомис иако зло господари по тако званом систему *»Teilbau«*, где се слабо гноји и ради. Наш пољоделски народ треба земљу. Ја се, господо посланици, надам да ће ово разрешење фидеикомиса опет повећати земљишни посед нашег сељака, а наша странка управо имаде за задаћу, да штити сељачку фамилију, да штити њезин иметак и да га увећава и зато је посегнула за колонизацијом и аграрном реформом, али није имала свагда добар успех.

У основи закона стоји да они фидеикомиси, који на задњем месту имају за чекаоци државу, Универзитет, Цркву или коју опште корисну установу, остају. То се не противи Видовданском Уставу, јербо он овакве фидеикомисе не разумева, па могу остати, како се каже: *»Nulla regula, sine exceptione«*.

Баш зато што ови фидеикомиси, где је на задњем месту као чекалац Универзитет, црква или која опште корисна установа, имаду значај задужбине тога ради их наш закон оставља.

Господо, као што се лепо истичу старе историјске грађевине међу најмодернијим зградама, небодерима, тако ће и ови фидеикомиси лепо одскакивати у томе мору либералног економизма; као

што се гоблени лепо истичу у собама најмодернијег покућанства, тако ће и ове задужбине, које ће остати, лепо отскакивати у нашем друштву.

А сада, господо, захваљујем господину министру и онима који су тај закон створили, да су се побринули да архиве, библиотеке, предмете од археолошке, уметничке, културне, историјске, етнографске и природно научне вредности, буду обезбедени и да буде држава имала на њих утицај.

Господо народни посланици, за време ослобођења много је тога од наших уметника отишло из ове земље ради нераумевања а много је тога и пропало, па је зато добро да је то под заштитом државе.

А сада, правници веле »Qui dicit A dicit B«. Још један остатак феудалног господарења дотично натуралног господарства, имамо, а то је жупничко лукно католичког клера (бир, бера, годишбина, редовина). Овај остатак натуралног господарења (феудалног господарења) јесте такођер већ преживео. Он је више пута на великој неприлици управним властима особито откада је Држави савет стао на гледиште, да се бир не оснива на позитивном закону. А ја кажем, дозволите ми господо, ја сам много студирао право — ја знам да правну моћ нема само позитивни закон, него има и обичајно право па једно управно судиште би се морало држати и тога начела да ликвидира и призна правну базу и оним установама, које преко 5—600 година имају право обичајно: Тако је римокатолички клер пао на просјачки штап и то све зато, што нема позитивног закона. Ако га нема, онда да га створимо. Ја сам г. Министра Максимиовића молио, да ту ствар узме у своје руке па да за вољу верскога мира, за вољу добрих односа између цркве и државе и за вољу конзеквентности у ликвидацији феудалних односа учине са католичким клером оно што је учинио са српским клером и што је учинио са муслиманским имањима, наиме да откупи бир па да из државног буџета католичком клеру исплаћује, а да се држава рефундира путем верскога приреза.

Ја сам, господо моја, и народни посланици завршио и ако хоћете сматрајте овај мој говор као надгробно слово иначе часном покојнику који се звао породични фидеикомис. (Пљескање)

Потпретседник др. Авдо Хасанбеговић: Има реч народни посланик г. Фердо Шега.

Фердо Шега: Господо народни посланици, закон, о разријешењу фидеикомиса претставља коначни чин ослобођења нашег сељачког народа од феудалних односа, који су спутавали не само сељака као појединца него и читав наш народ. И као такав овај закон, иако неће у господарском погледу имати особито значење, јер је у нашој земљи до ослобођења постојао размјерно мали број фидеикомиса, он ипак има важно симболично значење и јамчи нам у будуће немогућност хегемоније појединих привилегованих породица у животу нашег народа.

Овај закон по својој особини побуђује код нас становите реперкусије на прошлост и мисли на осигурање будућности нашег народа.

Феудализам је столећима тиштио нашег сељака у свим крајевима наше државе. Он је био врло јак још и прије него су туђинци завладали појединим покрајинама наше домовине и можемо мирно

рећи да је управо феудализам био главни узрок недаћама које су стизавале наш народ у борби спрам најезде туђинских освојача и угњетавача.

Стара словенска демократска „жупа“ током се је времена, тиме што су поједине јаче породице кроз неколико поколења обнашале част „жупана“, претворила у феудалне установе, а жупани су постали кнезови, војводе, грофови и слично док је широки радни народ снагом њиховог оружја био претворен у кметове. Међусобном борбом велможа, али заједничким угњетавањем кметова, постојала је отпорна снага све слабија и слабија.

Истом када је млада Србија, под Карађорђевићима крчила не само власт туђинца, него и власт кнезова, препородила се је снага народа неочекиваним полетом.

Наши великани у осталим крајевима наше домовине видјели су такође да нема трајног ослобођења нашег народа без ослобођења сељака. Хрватски сабор изабран године 1848 први пут општим правом гласа донио је под славним баном Јелачићем, кому је харни хрватски народ подигао највеличанственији споменик у сред краљевског града Загреба, закон о укидању кметства. И сами народни великаши, као грофови Иван и Јанко Драшковић, ти преносиоци слободних мисли и права човјека из Француске и Енглеске, видели су јамстве будућности нашег народа у ослобођењу сељака од кметских односа.

Међутим умирајуће стабло феудализма потјерало је нову зелену грану, која је имала осигурати снагу великаша, онемогућивши парцелацију и продају великашког земљишта, а то је била уредба о фидеикомисима. Фидеикомиси су заправо творевина XIX столећа. Они су имали сачувати снагу појединих породица.

Иако фидеикомис није изравно живио на рачун сељака, као што је то био случај с феудом, то је он ипак имао на здрав развој сељачког господарства неповољан утицај, јер је уредбом о недељивости великашке земље онемогућио сељаку да прикупи властелинско земљиште. Код нас је међутим фидеикомис имао још и са народног становишта негативну улогу.

Домаће народно племство није било у стању, да преживи ново доба након год. 1848 дијелом услед несташице капитала, дијелом услед непознавања модерне пољопривреде и пољопривредне трговине. Ово хрватско племство је великим дијелом било народно и исправно, о чему свједочи Илирски покрет, којег су покренули: Кукуљевићи, Гај, Драшковићи, Вукотиновић, Зденчај, Ожеговић, Ердеди и други. Оно је живјело заједно с народом, а искоришћавало га је зацијело мање него модерни, ненародни досељени капиталисти и баруни, који су си свој барунски наслов куповали од аустријског Кајзера или мађарског краља и који су се у својој похлепи за профитом селили из краја у крај, из земље у земљу, односећи накупљено богатство далеко од његовог извора.

Међутим, како споменух, далеко највећи дио народне властеле и великаша је током XIX столећа пропао и продао земљу туђинцу, који је с капиталом, већом спремом и бољим трговачким везама, створио модерне латифундије осигуране фидеикомисом. На тим латифундијама радили су готово искључиво странци, који често нису ни по-

знавали наш језик, као што је то и данас случај у премногим страним подuzeћима и индустријама у нашој земљи. Фидеикомиси код нас нису представљали само монопол земљишта, него и јаке отоке протународног духа.

Год. 1910 било је у Банату 87 велепосједа од преко 1000 к. ј., од тога их је било 81 у рукама мађарских великаша, а 6 у рукама Немаца, док ни један велепосјед није био у југословенским рукама. У Бачкој било је 105 велепосједника са имањима од преко 1000 јутара, од тога 85 Мађара, 9 Немаца и 11 Југословена. Ни у Славонији ни у Срему није било много боље.

Господо, опасност ових појава у Хрватској најбоље је увидио покојни вођа хрватског сељачког народа, никад незаборављени Стјепан Радић, који је равно пре 30 година поставио свој програм о коначном ослобођењу сељачког народа.

Сви народни идеали и политички и социјални, за које су живјели и умирали наши великани задњих стотину година од Карађорђа до Петра Великога Ослободиоца, од шумадинских устанака до југословенских добровољаца, од Анте Старчевића до Стјепана Радића, свијетлих имена какве роде ријетки вијекови, сви су ти идеали сада у пуном опсегу дошли до изражаја у нашој прелијепој Југославији, јер су оживотворене наде и идеали најсмионијих народних жеља, о којима смо ми сви у својој младости тек у најскривенијим сновима смјели само снатрити.

Ослобођењем нашега народа и успоставом права човјека морали су пасти и наши фидеикомиси. Створена је основа новом поретку и здравом развоју сељачког народа. У томе лежи симболичка важност закона о укидању фидеикомиса.

Господо, међутим, овај закон нам императивно налаже, да размислимо и о будућности, о стварању здравог сељачког посједа и о полагању основе благостања нашег сељаштва. Није доста укинути једну негативну институцију, него треба стварати и позитивне законе, који ће нам осигурати будућност.

У том погледу и ако су у Народној скупштини примљени бројни закони за осигурање сељаштва, они представљају само ублажујуће мјере, без погледа у далеку будућност нашег народа.

Један од најтежих проблема је питање сељачкога посједа. Ја ћу то, господо, осветлити са неколико примјера из Хрватског Загорја.

У селу Трновец, опш. Шемовец, било је год. 1850 сељачких посједа 68 у величини до 25 к. ј. Од тога је половина њих запремала површину од 10—15 к. ј. Међутим је год. 1924. у истом селу, услјед непрестаних диоба очевине, унаточ прикупа властелинске земље, број господарстава нарастао на 252 т. ј. Он се је почетворостручио, али преко половина њих имало је мање од 2 к. ј. земље. Посједа преко 15 к. ј. уопће није било. Док је у селима Трновец, Кључ и Винаца год. 1850 било око 50% малих сељачких господарстава (до 10 к. ј.), то је њихов број год. 1924. изнашао 96% свих сељачких господарстава. То је катастрофална слика парцелирања и осиромашења сељачких посједа, проузрокована непрекидно диобом очевине по данашњим грађанским законима.

Просјечна величина парцела изнашала је у Вараждинској жупањи око 85 ч. хв. т. ј. 1/30 ха!

И тај процес тече даље. Он ствара најбијед-

нијег сељака с патуљастим посједом распарченим још к томе набројне парцелице гдје граница и грабе запремају готово већу површину, него плодносно земљиште. На тим границама расте коров, довоз до парцеле је онемогућен и сав посао око унапређења пољопривреде узалудан. Ова стална диоба сељачких посједа је главни узрок осиромашења сељаштва, јер не само да је на тако парцеларном земљишту рационално господарење немогуће, него сељак губи и време и новац на безбројне парнице и оставинске расправе око разграничења свог посједа. Многи ради ни и ваљан сељак завршио је усљед огорчене борбе око своје баштине или граничног камена у казниони или на просјачком штапу.

Господо, то је жалосна слика нашег дивног Хрватског Загорја и Међумурја, тих постојбина нашег сиромашног, али радног, племенитог, борбеног и отпорног народа, који своју груду земље, нагопљену својом крви, и знојем љуби оном неисказаном словенском и хрватском истинском љубави, народ који је кроз стољећа био чувар источних граница од најезде разних дивљих азијских монголских насртача, где и сада наш незаситни источни сусјед, вођен од својих дегенерисаних и власти похлепних великаша, у својој похлепи за туђим, употребљава сва своја природна злочиначка сретства, да наш сиромашни међумурски народ уз границу подјарује и збуњује против власти домовине, обећавајући у свом сањилом Мађароцагу нови рај земаљски, док пред Европом срамотно лаже, да ми вријеђамо границе њихове.

Господо, приликом доношења закона о укидању фидеикомиса хтио би упозорити на проблем и на могућност, да се из ове уредбе о фидеикомисима, која је успјешно бранила латифундије, црпи материјал за успјешну одбрану сељачког посједа.

Изгледаће чудно, ако пригодом овог закона о укидању фидеикомиса набацим проблем осигурања сељачког посједа на новој бази, готово бих рекао сељачких фидеикомиса. А ипак данашње вријеме показало је, како је сељачко господарство по свом засебном продукцијном процесу и одношају спрам кредитног и робног тржишта, страдало ради т. зв. законског либерализма, који је довео до осиромашења сељаштва и слабљења причуве господарске снаге села, непрестаном диобом сељачког господарства и диобом заједничког земљишта (општинско земљиште, земљишна заједница). У колико је тај процес моментано и за појединца повољан, то је он ипак гледајући у будућност нашег народа, врло погубан и опасан.

То се је недавно видело и у западној Европи, где је до сада био Наполеонов »Код сивил« основа либералног законодавства.

У Немачкој је н. пр. национални социјализам учинио крај парцелацији сељачког посједа проширењем т. зв. »Анербенрехт-а«, који је владао у алпским крајевима и тамо сачувао јак и здрав сељачки посјед за читаву Немачку. Тиме је створен неке врсти сељачки фидеикомис, који осигурава сељачки посјед као господарски здраву основу за очување снаге народа.

У Француској је социјолог Де Плај предлагао, да се сељачко господарство на сличан начин реорганизира (»Фамиј суш«). Његов приједлог поприма данас све већи значај, јер модерни француски аграрни политичари, као бивши министар пољо-

привреде Виктор Боре, те Газио Хитије, Анж-Лериб, Компер-Морел и други заступају исто гледиште.

Ипак у западној Европи улијед одлива сељачког подмлатка са села у градове, парцелација сељачког посједа није ни из далека тако катастрофална, као што је то случај код нас, где влада јак пород и немогућност одлива пучанства у градове и индустрије.

Господо, код нас неће вјероватно одговарати проширење »Анербенерахт-а« из Словеније, где је исти сачувао господарски здрав сељачки посјед, на остале крајеве наше државе. Али предлажем да Краљевска влада с обзиром на велику важност тога питања за будућност нашега народа посвети велику бригу томе питању, и да потражи најподесније решење за очување здравог сељачког посједа. Ми Јужни Словени имадемо баш у нашим старим кућним задругама и институцијама заједничких пашињака и шума врло добру основу за обнову сељачког посједа.

Већ по самој чињеници да у сељачком господарству активно зарађују сви чланови обитељи док у грађанским звањима редовито зарађује само један члан обитељи, јасно је да треба законски дијелити сељачко наследно право од грађанског.

У вези с тиме, требаће се побринути, да се знатно смањи данашњи велики број ситних парцела појединог посједа, опћенитом комасацијом, која је у многим крајевима наше домовине већ проведена с успјехом по нашим вјештим техничарима, на велико задовољство народа. Тако да сељачки посјед добије сву земљу у једном комаду, што је и задаћа комасације.

Господо, уједно треба већ једном приступити уређењу наших поплавних ријека, исушењу мочва-

ра, опће темељитој мелиорацији земљишта и тиме подигнути плодност лијепе наше домовине Југославије.

Мимогред, као добар примјер навађам, какав велики успјех је постигао велики реформатор и садањи вођа нашег сусједног народа Талијана, Мусолини, који је својом силном и одлучном вољом, те великом техничком спремом својих сурадника подигао народно господарство Италије. Италија је уважала године 1922 жита у вриједности од 3 милијарде лира, а у години 1931 извезла је наранџи и лимуна за 3 милијарде лира, док је већ 1930 године извезла истих за 4 милијарде лира. Сјајан је то пример одлучне воље и велике техничке спреме, који може и нама служити као узор.

Проблеми усавршавања и подизања нашег народног посједа и господарства имају свршити наши способни и радни инжињери и техничари, тако да наша добра мајка Југославија мора бити способна хранити сву своју дјецу у свим крајевима и свим мјестима обилним, здравим и храњивим крухом, а захвална ће дјеца, сви Југословени, бранити увијек ову своју добру мајку до задњег дана, до задње капи своје крви, јер само добар и обилан крух ствара јунака.

Гласујем за предложени закон. (Одобравање и плескање).

Потпретседник др. Авдо Хасанбеговић: Господо народни посланици, са вашим пристанком ја ћу данашњу седницу да закључим. Дневни ред за идућу седницу биће наставак дневног реда који је одређен за данашњу седницу. (Прима се).

Идућа седница биће 19 јуна у 10 часова по подне са наведеним дневним редом.

Седница је закључена у 11,55 часова.